

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT 629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
ZESPÓŁ REALIZACJI
BADAŃ 621 - 07 - 57, 628 - 90 - 17
INTERNET: <http://www.cbos.pl>

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89
E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/189/152/93

WARTOŚĆ WYKSZTAŁCENIA W POLSKIM SPOŁECZEŃSTWIE

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, GRUDZIEŃ 1993

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

W Polsce przez wiele dziesięcioleci wykształcenie zajmowało wysoką pozycję w hierarchii wartości. Jego szczególne znaczenie wynikało m.in. z tego, że stanowiło jeden z podstawowych czynników warunkujących pozycję społeczną. Zmiana zasad regulujących życie gospodarcze i społeczne - przede wszystkim zaś wprowadzenie gospodarki rynkowej - może mieć istotne znaczenie zarówno dla hierarchii celów życiowych Polaków, cenionych przez nich wartości, jak i dla sposobów ich osiągnięcia i realizowania. W listopadowym sondażu¹ podjęto próbę zbadania, jakie jest obecnie miejsce wykształcenia w hierarchii wartości polskiego społeczeństwa oraz jak postrzegane jest jego znaczenie dla osiągnięcia innych cenionych wartości. Wyjaśnieniu tych problemów posłużyły pytania dotyczące celów życiowych, uwarunkowań sukcesu, motywów kształcenia oraz - ogólnie mówiąc - pożytku z wykształcenia.

Cele życiowe

Wykształcenie może być zarówno celem samym w sobie (wartością autoteliczną), jak i środkiem osiągnięcia innych celów (wartością instrumentalną). Pytania ankiety zmierzały do tego, by zbadać, jakie miejsce zajmuje wykształcenie wśród innych celów życiowych, a także jakie inne cele mogą być dzięki niemu osiągnięte.

Badani wybierali spośród 11 różnych celów życiowych te, które są dla nich ważne (nie więcej niż trzy), oraz najważniejszy z nich (tab. 1).

¹ Wspólne badanie Centrum Badań Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego Uniwersytetu Warszawskiego i Centrum Badań Opinii Społecznej (w: "Aktualne problemy i wydarzenia" (41), 10-15 listopada '93; reprezentatywna próba losowa dorosłej ludności Polski, N=1226). W przygotowaniu także komunikat z tych badań "Dążenia edukacyjne w polskim społeczeństwie".

Tabela 1

w procentach

Cele życiowe	Wskazania respondentów na cele uznane za:	
	ważne	najważniejsze
Szczęście rodzinne	90	71
Niezależność, samodzielność	38	8
Ciekawa praca	36	4
Zamożność, duże pieniądze	24	6
Wygodne życie	23	4,5
Uznanie otoczenia	21	2
Działanie dla innych, bycie użytecznym	16	1
Własny rozwój, samodoskonalenie	14	1
Poznawanie świata, podróże	13	0,5
Wykształcenie	11	2
Udział we władzy	1	0
Inna odpowiedź	2	1

Szczęście rodzinne lub inaczej formułowane cele związane z rodziną zawsze zajmowały wysoką pozycję w hierarchii celów życiowych, cenionych wartości, spraw najważniejszych lub godnych szczególnych zabiegów i starań. W badanej przez nas zbiorowości cel ten jest na pierwszej pozycji - prawie powszechnie został uznany za ważny. Zdominował również cele najważniejsze². Następny w kolejności ważny cel wymienia ponad dwukrotnie mniej osób, a najważniejszy - dziewięciokrotnie mniej.

Szczęście rodzinne jest celem szczególnie preferowanym przez osoby z wyższym wykształceniem, należące do kadry kierowniczej i inteligencji, robotników wykwalifikowanych, badanych o najwyższych dochodach, a także osoby w wieku 25 do 34 lat. Rzadziej natomiast niż ogół wymieniali go respondenci najmłodszy (do 24 lat), gorzej sytuowani, mający wykształcenie podstawowe oraz rolnicy i prywatni przedsiębiorcy³.

² Podobne wyniki uzyskano także w innych badaniach realizowanych w tym roku - np. w Instytucie Rynku Wewnętrznego i Konsumpcji.

³ Zob. tabele aneksowe, zawierające dane z uwzględnieniem zróżnicowań społeczno-demograficznych.

Na drugim miejscu znalazł się cel określony jako niezależność, samodzielność - wymieniany przez 38% badanych. Jest on ceniony tym częściej, im wyższy jest poziom wykształcenia ankietowanych, a także im lepsza jest ich sytuacja materialna.

Ciekawa praca to cel uznany za ważny przez ponad 1/3 badanych, ale bardzo rzadko jest to cel najważniejszy. Ceniony jest częściej niż przeciętnie w młodszych grupach wieku, przez bezrobotnych, robotników lub osoby z wykształceniem zasadniczym. Stosunkowo rzadko uznawany jest natomiast za ważny przez ludzi starszych, często uczestniczących w praktykach religijnych oraz lepiej sytuowanych.

Zamieszkanie, dobre życie to cel równie często doceniany jak wygodne życie. W przypadku obu widoczny jest podobny kierunek zbieżności ze zmiennymi społeczno-demograficznymi. Są to cele bardziej atrakcyjne dla mieszkańców małych miejscowości niż dużych miast, dla ludzi mniej niż bardziej wykształconych, dla robotników i rolników niż dla inteligencji, dla gorzej sytuowanych w porównaniu z mającymi lepsze warunki materialne.

Na uznaniu otoczenia zależy - w porównaniu z innymi - bardziej osobom starszym, mniej wykształconym, robotnikom i pracownikom fizyczno-umysłowym.

Działanie dla innych, bycie użytecznym to cel częściej ważny dla kobiet niż mężczyzn, ponadto jest on atrakcyjny dla mieszkańców dużych miast, zainteresowanych polityką oraz uczestniczących często w praktykach religijnych. Wyraźny jest także wpływ wykształcenia - im wyższe, tam częściej cel ten jest wybierany.

Własny rozwój, samodoskonalenie to jeden z celów stosunkowo rzadko uznawanych za ważne, prawie nie występujący wśród najważniejszych. Ceniony częściej niż przeciętnie przez mężczyzn, ludzi młodych, uczniów i studentów, osoby wykształcone, inteligentów i prywatnych przedsiębiorców, mających dobre warunki materialne, zainteresowanych polityką, mających raczej lewicowe poglądy.

Poznawanie świata, podróże to cel związany z wielkością miejsca zamieszkania, wykształceniem i położeniem materialnym. Im większe miasto, lepsza sytuacja materialna lub wyższy poziom wykształcenia, tym częściej wskazywano ten cel.

Wykształcenie, wymieniane przez 11% badanych, zajmuje przedostatnią pozycję. Jest ono ważne przede wszystkim dla tych, którzy je zdobywają lub już mają - wymieniał je co drugi student i uczeń, co czwarta osoba w wieku do 24 lat oraz co piąta z wyższym wykształceniem.

Na ostatnim miejscu znalazł się udział we władzy - z marginalną liczbą wskazań.

Cele życiowe postrzegane jako ważne są systematycznie i najbardziej - spośród cech społeczno-demograficznych - różnicowane przez wykształcenie i położenie materialne badanych. Wzrost wykształcenia sprzyja stawianiu celów sugerujących dążenia do zaspokojenia potrzeb afiliacyjnych, prospołecznych, poznawczych, swobody myślenia i działania; im niższe wykształcenie, tym częściej dostrzegamy cele świadczące o nastawieniu hedonistycznym. Im lepsze warunki materialne, tym częściej obserwujemy nastawienie na cele poznawcze i niezależność, w miarę pogarszania się tych warunków mamy do czynienia ze wzrostem nastawień na cele hedonistyczne.

Należy podkreślić szczególnie wysoką rangę nadawaną przez polskie społeczeństwo takiemu celowi jak swoboda, niezależność. Wydaje się, że nastąpił proces silnej internalizacji wartości propagowanych w ostatnich latach, związanych z upodmiotowieniem społeczeństwa i jednostki.

Czwarte miejsce celu określonego jako zamożność, dużej ilości pieniędzy można by odpowiednio interpretować jako wyraz tego, że społeczeństwo w mniejszej mierze uległo propagandzie "siły pieniądza". Zważywszy, że cel ten jest wskazywany częściej przez respondentów o niższym statusie społecznym, hasło to działa przede wszystkim na tych, którzy nie dysponują dużymi pieniędzmi i mają z reguły mniejsze szanse na zamożność. Ankietowani o wyższym statusie społecznym stawiali ten cel na dalszym miejscu, traktując go raczej jako środek do osiągnięcia innych - mających charakter poznawczy, afiliacyjny, prospołeczny.

Z pewnym uproszczeniem na podstawie tych wyników można powiedzieć, że ludzie dążą przede wszystkim do tego, czego nie mają - z tym że nie dotyczy to wszystkich celów i wszystkich ludzi.

Celem kluczowym dla tych rozważań jest wykształcenie. Niska pozycja wśród celów deklarowanych jest zjawiskiem świadczącym o jego małym znaczeniu jako wartości autotelicznej - odczuwanej. W dalszych rozważaniach będziemy analizować jego znaczenie jako wartości instrumentalnej.

Uwarunkowania sukcesu

Osiągnięcie celów życiowych można uznać za sukces lub powodzenie. Co w opinii społecznej ma wpływ na osiąganie sukcesu, na powodzenie w życiu? Znaczenie dwunastu uwarunkowań badani oznaczali na siedmiostopniowej skali od braku wpływu (1) do wpływu decydującego (7).

Tabela 2 w procentach

Co i w jakim stopniu, Pana(i) zdaniem, ma wpływ na sukces i powodzenie w życiu?	Wpływ - według skali od 7 (decydujący) do 1 (brak)			Średnia
	duży	średni	mały	
Wysokie umiejętności i wiedza	86	9	4	5,9
Zdolności	82	13	5	5,6
Solidna, rzetelna praca	75	13	12	5,4
Inicjatywa i przedsiębiorczość	73	15	10	5,4
Wykształcenie	71	15	13	5,2
Zawód, rodzaj pracy	71	16	12	5,1
Znajomości, protekcja	63	17	19	4,9
Zamożność rodziców	61	18	21	4,8
Miejsce zamieszkania	45	23	31	4,2
Pochodzenie społeczne	32	20	47	3,6
Przypadek	30	22	47	3,6
Przynależność do partii politycznych	22	13	62	2,9

Na osiągnięcie sukcesu mają wpływ przede wszystkim cechy charakteru i osobowości jednostki oraz nabyte przez nią wartości intelektualne. Zdolności, solidność i rzetelność

manifestowane w pracy, inicjatywa i przedsiębiorczość oraz wysokie umiejętności, wiedza i wykształcenie zajmują wysokie pozycje, a więc mają duży, a zdaniem znacznego odsetka badanych - decydujący wpływ na sukces i powodzenie w życiu. Równie często jak wykształcenie uznawano za ważne "zawód, rodzaj pracy" - będące często jego pochodną.

Natomiast uwarunkowania znajdujące się niejako w otoczeniu jednostki są rzadziej postrzegane jako mające na sukces wpływ duży lub decydujący, częściej przypisuje się im oddziaływanie małe lub wręcz żadne. Należą do nich znajomości, protekcja, uwarunkowania rodzinne, miejsce zamieszkania, rola przypadku i przynależności politycznej. Największy spośród nich wpływ na sukces przypisuje się znajomościom i protekcji oraz zamożności rodziców.

Zastosowanie analizy czynnikowej wykazało, że w przyjętym zestawie uwarunkowań sukcesu można wyróżnić trzy czynniki. Z **czynnikiem pierwszym** skorelowane są cechy jednostki, zarówno wrodzone, jak i nabyte. Z **czynnikiem drugim** skorelowane są te, które są ulokowane poza jednostką. Z żadnym z tych czynników nie wykazuje wysokiej korelacji inicjatywa i przedsiębiorczość, tworzy bowiem **trzeci czynnik** i nie łączy się z innymi elementami.

Tabela 3

Uwarunkowania sukcesu	C z y n n i k i		
	I	II	III
Wysokie umiejętności i wiedza	0,774		
Zdolności	0,727		
Wykształcenie	0,713		
Solidna, rzetelna praca	0,713		
Zawód, rodzaj pracy	0,662		
Znajomości, protekcja		0,707	
Zamożność rodziców		0,685	
Pochodzenie społeczne		0,681	
Przynależność do partii politycznych		0,570	
Przypadek		0,523	
Miejsce zamieszkania		0,373	
Inicjatywa i przedsiębiorczość			0,828

Uwarunkowania sukcesu skorelowane z pierwszym czynnikiem zajmują wysokie pozycje w hierarchii czynników sukcesu. Znaczenie przypisywane tym uwarunkowaniom nie jest zróżnicowane cechami społeczno-demograficznymi respondentów. Na temat znaczenia dla sukcesu uwarunkowań skorelowanych z drugim czynnikiem istnieje większa rozbieżność poglądów. Największe różnice postrzegamy w zależności od wykształcenia respondentów oraz uzyskiwanych przez nich dochodów (tab. 4).

Im niższy poziom wykształcenia mają respondenci oraz im niższe są ich dochody, tym częściej są oni skłonni upatrywać uwarunkowań sukcesu i powodzenia w czynnikach zewnętrznych wobec jednostki.

Tabela 4

Cechy respondentów	Średnia wpływu niektórych uwarunkowań sukcesu (na skali od 7 do 1)			
	znajomość, protekcja	zamożność rodziców	pochozenie społeczne	miejsce zamieszkania
Poziom wykształcenia:				
podstawowe	5,1	5,0	3,9	4,2
zasadnicze zawod.	4,9	4,8	3,7	4,4
średnie	4,8	4,7	3,4	4,2
wyższe	4,4	4,3	2,8	3,9
Deklarowane dochody na 1 osobę w tys. zł:				
do 500	5,2	5,3	4,2	4,8
500 - 999	5,0	4,9	3,6	4,2
1 000 - 1 499	5,0	4,8	3,8	4,2
1 500 - 1 999	4,8	4,7	3,5	4,1
2 000 i więcej	4,8	4,6	3,3	4,2

Opinie o znaczeniu dla sukcesu inicjatywy i przedsiębiorczości są najbardziej zróżnicowane. Ankietowani tym częściej postrzegają wpływ tego czynnika, im większa jest miejscowość, w której mieszkają, wyższy poziom ich wykształcenia lub dochodów. W porównaniu z innymi grupami większy wpływ temu czynnikowi przypisuje inteligencja, pracownicy umysłowi, przedsiębiorcy, natomiast mniejszy - rolnicy i robotnicy.

Tak więc - w pewnym uproszczeniu - można sądzić, że ludzie wykształceni, zamożni, mieszkający w dużych miastach są bardziej skłonni upatrywać przyczyny sukcesu w cechach jednostki, a osoby o niskim poziomie wykształcenia, gorzej sytuowane, mieszkające w mniejszych miejscowościach postrzegają uwarunkowania sukcesu raczej w tle i otoczeniu jednostki.

Wśród 12 elementów, warunkujących sukces i powodzenie, wykształcenie uzyskuje dość wysoką - piątą - pozycję. Należy ono do grupy uwarunkowań wskazujących na zależność sukcesu bezpośrednio od jednostki (czynnik pierwszy) i nie jest łączone z elementami zewnętrznymi wobec jednostki (czynnik drugi). Można więc sądzić, że wykształcenie jest nadal dość silnie postrzegane jako wartość instrumentalna wobec innych cenionych wartości.

Motywy kształcenia

Jakie zatem cenione wartości - zdaniem badanych - można uzyskać dzięki wykształceniu i czy w ogóle warto je zdobywać? Na to drugie pytanie 3/4 badanych odpowiada twierdząco, w tym 42% uważa, iż zdecydowanie warto się uczyć, zdobywać wykształcenie. Około 20% neguje wartość wykształcenia, ale tylko nieliczni (4%) podkreślają pewność tego przekonania⁴.

Opinie o motywach kształcenia są dość zróżnicowane. Respondenci mieli możliwość wybrania 3 spośród 11 powodów (było to pytanie projekcyjne - "dlaczego przede wszystkim ludzie dążą do zdobycia wykształcenia?"). W pytaniu tym wyeksponowano szczególnie wartość instrumentalną wykształcenia.

⁴ Szerzej na temat aspiracji edukacyjnych w komunikacie, który zostanie opublikowany w najbliższym czasie.

Tabela 5

w procentach

Motywy kształcenia	Ważne	Najważniejsze
Wysokie zarobki	58	26
Interesujący zawód	46	14
Niezależność, samodzielność	36	18
Łatwiejsze życie	35	10
Rozwój intelektualny, samodoskonalenie	23	8
Uznanie, szacunek ze strony innych ludzi	22	5
Możliwość pracy na swoim	20	6
Uniknięcie bezrobocia	19	6
Lekka praca	18	3
Możliwość pracy za granicą	9	1
Udział we władzy	5	0.5
Uwaga - pominięto "inna odpowiedź" i "trudno powiedzieć".		

Najwyższą pozycję zajmuje motyw materialny: 3/5 badanych uważa go za ważny, a 1/4 nadaje mu rangę najważniejszego. Wysokie zarobki jako motyw dążeń edukacyjnych najczęściej postrzegają ludzie młodzi, uczniowie i studenci, rolnicy. Rzadziej niż przeciętnie akcentują go 40-50-latkowie, inteligencja, ludzie zainteresowani polityką, deklarujący prawicowe poglądy oraz nie uczestniczący w praktykach religijnych. Znaczenie tego motywu jest tym większe, im mniejsza jest miejscowość, w której mieszkają respondenci, im niższe mają wykształcenie, mniejsze dochody, gorsze położenie materialne, słabsze zainteresowanie polityką. Czynniki te mają także dość silny wpływ na częstość wskazań na inne motywy (ilustracją jest przykład różnicującego wpływu wykształcenia - tab. 6).

Tabela 6

w procentach

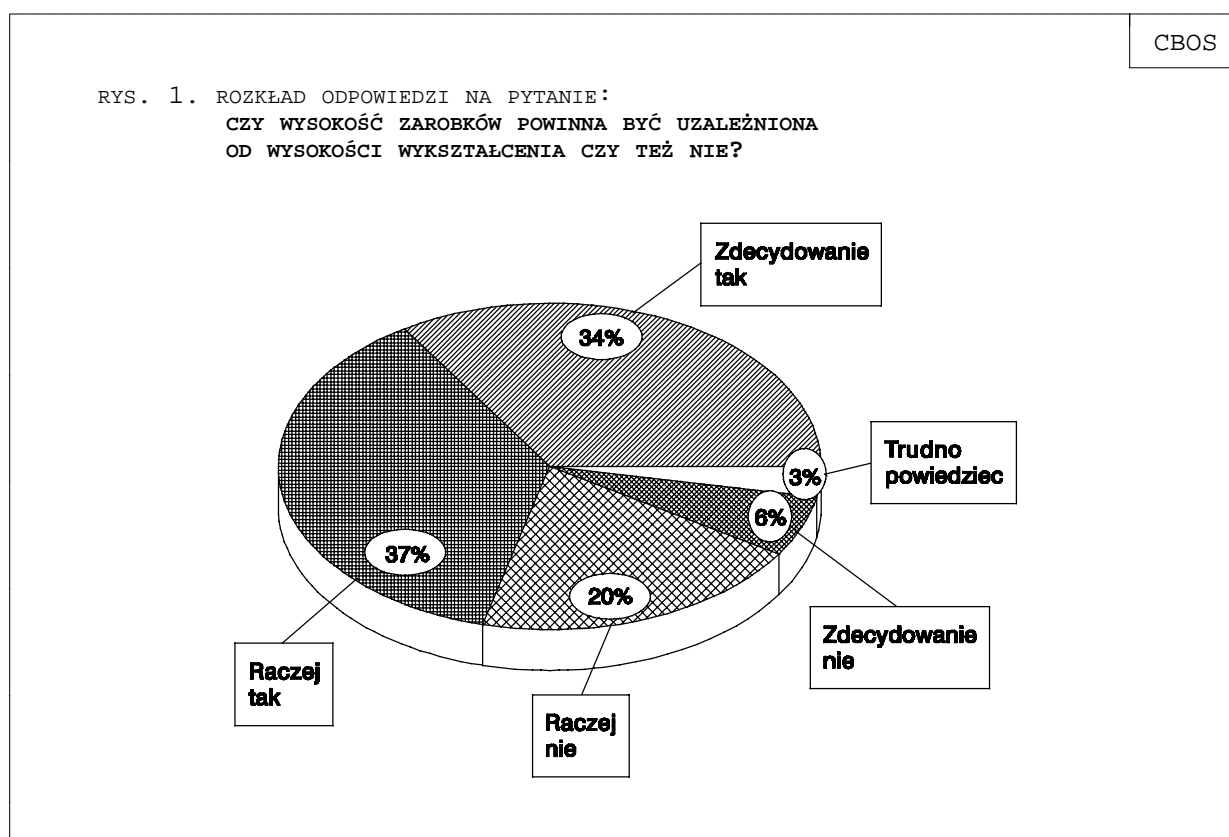
Jak Pan(i) sądzi, dlaczego przede wszystkim ludzie dążą do zdobycia wykształcenia. Czy liczą przede wszystkim na:	Wskazania respondentów z wykształceniem			
	podstawowym	zasadniczym zawodowym	średnim	wyższym
- rozwój intelektualny, samodoskonalenie	13	17	31	54
- niezależność, samodzielność	28	33	44	55
- interesujący zawód	41	46	48	57
- uznanie, szacunek ze strony innych ludzi	19	20	24	32
- wysokie zarobki	63	64	56	27
- lekką pracę	25	19	12	5
- łatwiejsze życie	37	39	35	18
- udział we władzy	10	4	2	1
- możliwość pracy na swoim	21	22	19	14
- możliwość pracy za granicą	10	10	7	7
- uniknięcie bezrobocia	21	18	17	20

Badani mogli wybrać nie więcej niż trzy odpowiedzi.

Motywy zawodowe, intelektualne, prestiżowe oraz niezależność postrzegane są tym częściej, im ludzie mają wyższy poziom wykształcenia, lepszą sytuację materialną, mieszkają w większych miastach, bardziej interesują się polityką. Przeciwnie rozkładają się odpowiedzi dotyczące motywów materialnych, eksponujących pewność pracy, wygodę i udział we władzy. Na uwagę zasługuje bardzo duże podobieństwo motywowania dążeń edukacyjnych przez kobiety i mężczyzn.

Poziom wykształcenia a wysokość zarobków

Duże zarobki są w opinii respondentów tym, co przede wszystkim może motywować ludzi do zdobywania wykształcenia. Towarzyszy temu przekonanie, że praca ludzi wyżej wykształconych powinna być lepiej wynagradzana.

Opinia o potrzebie wiązania wysokości zarobków i wykształcenia jest uzależniona od poziomu wykształcenia respondentów - im jest ono wyższe, tym częściej odpowiadali oni twierdząco. Ponadto przekonanie takie wyrażali częściej niż inni ankietowani zaliczani do inteligencji, pracownicy umysłowi, osoby w wieku ponad 65 lat.

Przeciwni współzależności wykształcenia i wysokości zarobków są przede wszystkim prywatni przedsiębiorcy (44% odpowiedzi "nie" wobec 26% dla ogółu) oraz bezrobotni (39%).

Jest to bardzo ciekawe zestawienie dwóch różnych grup, mających zapewne zupełnie odmienne uzasadnienie dla takich przekonań. Z pewnym uproszczeniem można powiedzieć, że z tych dwóch grup tylko prywatni przedsiębiorcy znaleźli swoje miejsce w gospodarce rynkowej. Niewątpliwie obie te grupy w bezpośredni sposób zetknęły się z jej realiami i obie mogły się przekonać o rzeczywistym ograniczonym związku między zarobkami a wykształceniem. Przekonanie to rzutuje na ich opinie niejako w dwóch kierunkach. Przedsiębiorcy uważają, że wykształcenie nie powinno być **warunkiem wystarczającym** do osiągnięcia dużych zarobków. Dla bezrobotnych - przeciętnie o niskim poziomie wykształcenia - nie powinno ono być nawet **warunkiem koniecznym** wysokich zarobków.

Opinie o związkach między zarobkami a wykształceniem uzupełniliśmy pytaniem o konkrety, czyli kwoty. Ankietowani, którzy wyrazili przekonanie, że taki związek powinien istnieć, odpowiadali na pytanie o minimalne wynagrodzenie dla dwóch grup wykształcenia.

Według średnich, wyliczonych na podstawie wypowiedzi respondentów, minimalne wynagrodzenie dla osób z wykształceniem podstawowym powinno wynosić 3,6 mln zł, a z wykształceniem wyższym - 6,8 mln zł. Różnica jest prawie dwukrotna (4% nie potrafiło określić kwot, a 2% podało inne odpowiedzi, nie zawierające konkretnych sum)⁵.

W tym samym badaniu pytano o to, ile powinny wynosić miesięczne dochody na jedną osobę w rodzinie respondenta przy różnych poziomach życia⁶. Otrzymano następujące średnie kwoty:

a/ życie dostatnie, bez problemów finansowych - 5,2 mln zł;

b/ na średnim poziomie - 3,2 mln;

c/ zaspokajanie jedynie podstawowych potrzeb - 1,9 mln.

Bieda natomiast - zdaniem ankietowanych - zaczyna się, gdy dochód na 1 osobę miesięcznie wynosi 1,2 mln zł. Przypomnijmy, że w III kwartale '93 oficjalne najniższe wynagrodzenie wynosiło 1,75 mln zł, a średnie wynagrodzenie - 4 mln zł.

⁵ Przede wszystkim odpowiedzi typu: "to powinno zależeć od rodzaju wykonywanej pracy", "powinny pozwolić na zaspokojenie podstawowych potrzeb".

⁶ Zob. komunikat CBOS "Poziom życia polskiego społeczeństwa - oceny, aspiracje, oczekiwania", grudzień '93.

Weźmy jako przykład 4-osobową rodzinę składającą się z 2 zarabiających rodziców i 2 dzieci na utrzymaniu. Przy wykształceniu podstawowym dochody na osobę wynosiłyby 1,8 mln. Byłyby to więc dochody pozwalające - zdaniem ankietowanych - jedynie na zaspokajanie podstawowych potrzeb. Jeśli oboje z rodziców mieliby wyższe wykształcenie - na osobę w takiej rodzinie uzyskiwano by 3,4 mln zł - czyli byłby to średni standard.

Zróznicowanie wypowiedzi respondentów zilustrujemy stosując podział na cztery kategorie podawanych przez nich kwot.

Tabela 7

w procentach

Ile co najmniej powinni zarabiać ludzie z wykształceniem:	Podawane kwoty w przedziałach:			
	do 3,0 mln	3,1 do 6,0	6,1 do 9,0	9,1 mln i więcej
- podstawowym	57	38	3	2
- wyższym	5	54	24	17

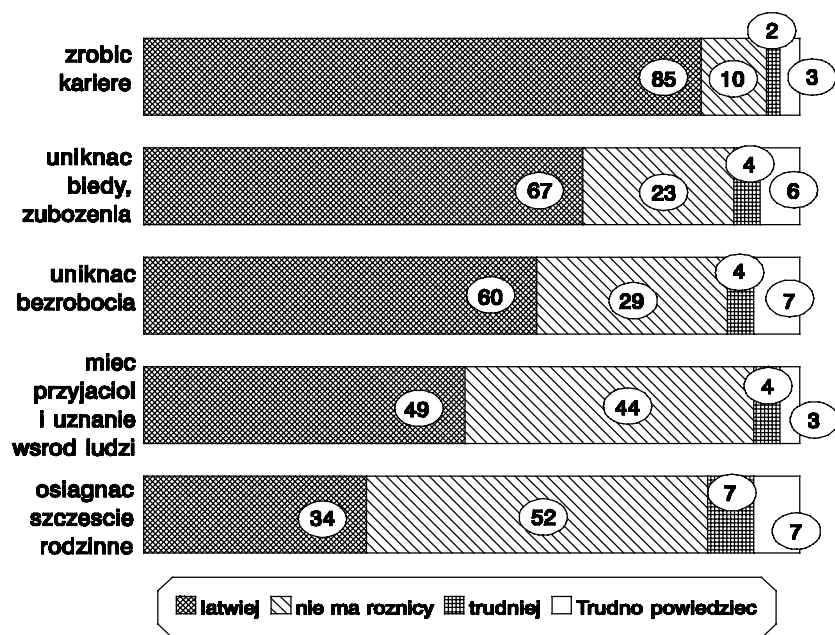
Brano pod uwagę tylko tych respondentów, którzy wymieniali kwoty (N=820).

Opinie o najniższym wynagrodzeniu osób z wykształceniem podstawowym są nieco mniej zróżnicowane niż opinie o zarobkach osób mających wykształcenie wyższe.

Ilustruje to dodatkowo zestawienie kwot, które były najczęściej podawane przez respondentów: A) dla wykształcenia podstawowego: 3 mln - 21%; 4 mln - 11%; 2 mln - 10%; 5 mln - 9%; B) dla wykształcenia wyższego: 5 mln - 15%; 6 mln - 12%, 10 mln - 8%, 8 mln - 7%, 7 mln - 6%. W pierwszym przypadku dominanty mieszczą się w granicach od 2 do 5 mln, w drugim - od 5 do 10 mln.

Badania wykazały, że nie tylko pieniądze są powodem motywującym do zdobywania wykształcenia. Próbowaliśmy ustalić, na co wykształcenie może się jeszcze ludziom przydawać oraz poznać opinie o tym, czy wykształconym jest w życiu łatwiej czy trudniej.

RYS. 2. PROCENTOWY ROZKŁAD ODPOWIEDZI NA PYTANIE:
CZY, PANA(I) ZDANIEM, LUDZIOM WYKSZTAŁCONYM W PORÓWNANIU
Z LUDŹMI NIEWYKSZTAŁCONYMI JEST ŁATWIEJ CZY TRUDNIEJ...

Tylko nieliczni sądzą, że wykształcenie może przeszkadzać w którejs z wymienionych spraw. Ułatwia zaś przede wszystkim karierę - przekonanie o tym jest dość powszechne. Znacznie mniejsze - ale także bardzo liczne - grupy sądzą, że pomagają uchronić się przed błędami lub przed brakiem pracy. Te trzy kwestie są zdaniem ponad połowy (odpowiednio od 85 do 60%) ankietowanych pozytywnie związane z wykształceniem.

Opinia o pozytywnym wpływie wykształcenia na zyskiwanie przyjaciół i uznania wśród ludzi nieznacznie przeważa nad przekonaniem, że czynnik ten nie ma żadnego znaczenia. W przypadku zaś szans osiągnięcia szczęścia rodzinnego respondenci znacznie częściej wybierali odpowiedź "nie ma różnicy", niż przyznawali mu pozytywną rolę.

Jak więc wynika z tych danych, w opinii dość znacznej części respondentów wykształconym jest łatwiej w sferze zawodowej i materialnej, natomiast w życiu osobistym rzadziej przyznaje się wykształceniu znaczenie wspomagające.

Zmienne społeczno-demograficzne w niejednorodny sposób różnicują poglądy na te tematy. Przynależność do grup społeczno-zawodowych bardziej różnicuje opinie o znaczeniu wykształcenia w życiu niż sam jego poziom. Niemniej ankietowani po wyższych studiach rzadziej niż badani o niższym poziomie wykształcenia przyznawali, że jest ono czynnikiem ułatwiającym w różnych sferach życia.

Oto, jakie grupy częściej niż ogół przypisywały wykształceniu **oddziaływanie ułatwiające**:

zrobienie kariery: najmłodsi (do 24 lat), rolnicy, robotnicy niewykwalifikowani, pracownicy fizyczno-umysłowi, uczniowie i studenci;

unikni cie biedy, zubo enia: pracownicy umysłowi, uczniowie i studenci, badani oceniający swoje warunki materialne jako dobre oraz osoby deklarujące najniższe dochody;

unikni cie bezrobocia: mieszkańcy wsi i małych miast (do 20 tys. ludności), rolnicy, osoby deklarujące najniższe dochody;

zyskiwanie przyjaciół, uznania w ród ludzi: najstarsi respondenci (65 lat i więcej), mieszkańcy małych miast (20 tys. ludności), pracownicy fizyczno-umysłowi, uczniowie i studenci;

osi gni cie szcz cia rodzinnego: najstarsi respondenci (65 lat i więcej), badani z wykształceniem podstawowym, pracownicy fizyczno-umysłowi, renciści i emeryci, uczniowie i studenci.

Jedyną grupą powtarzającą się we wszystkich przypadkach są uczniowie i studenci, głęboko przekonani o prawie wszechobecnym - pozytywnym - oddziaływaniu wykształcenia.

Z kolei prezentujemy zestawienie tych grup ankietowanych, którzy częściej niż inni są przekonani o **braku znaczenia wykształcenia** dla:

zrobienia kariery: inteligencja i kadra kierownicza;

unikni cie biedy, zubo enia: bezrobotni;

unikni cie bezrobocia: respondenci w wieku 25 do 34 lat, mieszkańcy średnich miast (od 21 do 500 tys. ludności), bezrobotni, robotnicy niewykwalifikowani, prywatni przedsiębiorcy;

zyskiwania przyjaciół, uznania w ród ludzi: inteligencja i kadra kierownicza, bezrobotni, gospodynie domowe, osoby oceniające swoje warunki materialne jako dobre;

osi gni cia szcz cia rodzinnego: respondenci w wieku 25 do 34 lat, osoby z wyższym wykształceniem, inteligencja i kadra kierownicza, robotnicy niewykwalifikowani, bezrobotni, gospodynie domowe.

W tym zestawieniu z kolei dość często pojawia się inteligencja i kadra kierownicza - respondenci z tej grupy częściej nie widzą związku wykształcenia z osiągnięciem powodzenia w sferze osobistej oraz zawodowej (kariera). Bezrobotni częściej niż inni są przekonani, że czynnik ten - poza karierą - w zasadzie nie ma wpływu na inne sfery.

W tym przypadku znów mamy podobieństwo poglądów dwóch grup w pewnym sensie skrajnych - inteligencji (wyższy przeciętnie poziom wykształcenia) i bezrobotnych (przeciętnie niższy). Pierwsi widzą, że wykształcenie nie wystarcza ani dla sukcesów, ani dla unikania klęsk, drudzy zaś sądzą, że nie powinno mieć ono w tych kwestiach znaczenia.

Podstawowe problemy Polaków - jak wynika z sondaży CBOS i innych ośrodków - to bezrobocie i brak pieniędzy. Przyjrzyjmy się zależnościom między opiniami o wpływie wykształcenia na unikanie tych kłopotów a poglądami na łączenie wysokości wynagrodzenia z poziomem wykształcenia (tab. 8). Występująca zależność może świadczyć o swoistej konsekwencji. Respondenci przekonani, że wykształcenie powinno być odpowiednio wynagradzane, jednocześnie częściej niż przeciwnicy takiej zasady sądzą, iż pomaga ono uniknąć bezrobocia oraz biedy. A więc zarówno z sferze - nazwijmy ją tak dla uproszczenia - normatywnej, jak i opisowej występuje przypisywanie wykształceniu pozytywnego wpływu.

Tabela 8

Czy wysokość zarobków powinna być uzależniona od wysokości wykształcenia?	Odsetek odpowiedzi twierdzących, że ludziom wykształconym jest łatwiej niż niewykształconym uniknąć:	
	bezrobocia	biedy, zubożenia
Tak	64	71
Nie	50	57

★

★

★

W zaprezentowanym respondentom zestawie celów życiowych wykształcenie znalazło się na końcu, ale jednocześnie zdecydowana większość docenia jego rolę i znaczenie w życiu, uważa, że warto je zdobywać. Może to świadczyć, że jest ono obecnie w polskim społeczeństwie stosunkowo rzadko postrzegane jako wartość autoteliczna. Silna natomiast jest jego pozycja jako wartości instrumentalnej - jest doceniane jako uwarunkowanie indywidualnego sukcesu. Zdaniem znacznej części ankietowanych, wykształcenie sprzyja uzyskaniu wysokich zarobków, zdobyciu interesującego zawodu, osiągnięciu niezależności i samodzielności oraz po prostu - łatwiejszemu życiu.

Znaczenie, jakie przypisuje się wykształceniu, jak i oczekiwania z nim związane są istotnie zróżnicowane w zależności od cech wyznaczających pozycję i status społeczny. Jak można się było spodziewać, poziom wykształcenia ankietowanych wyraźnie różnicuje zarówno motywy edukacji, jak i poglądy o korzyściach z niej wynikających. Na opinie o przydatności wykształcenia wpływ mają ponadto: sytuacja materialna respondentów oraz ich przynależność społeczno-zawodowa.

Ludziom wykształconym jest łatwiej w niektórych sferach życia. Zdaniem zdecydowanej większości na pewno jest to czynnik dający szansę na karierę. Generalnie wspomaga ludzi w sferze zawodowej i materialnej, ale w osobistej już raczej nie ma znaczenia.

Zdecydowana większość respondentów opowiedziała się za wyraźnym związkiem między poziomem wykształcenia a wysokością zarobków. Wymieniane kwoty, jakie powinni zarabiać ludzie z wykształceniem podstawowym, wynoszą mniej więcej tyle, by ich rodzinom starczało co najmniej na podstawowe potrzeby, a ludziom z wykształceniem wyższym - na średni poziom życia (według norm dla tych standardów wyliczonych na podstawie wypowiedzi ankietowanych). Respondenci podawali jako minimalne zarobki tym wyższe kwoty, im wyższy jest ich status społeczno-zawodowy.

W gospodarce rynkowej wykształcenie ma silną pozycję. Na wyniki tego badania można spojrzeć bądź pesymistycznie - i wtedy widzimy wykształcenie na końcu hierarchii celów życiowych, bądź optymistycznie - a to dzięki powszechnemu docenianiu korzyści z niego wynikających. Biorąc pod uwagę, że Polska jest w procesie transformacji, korzyści te mogą się zmniejszać lub zwiększać - co determinować będzie przyszłe jego miejsce w hierarchii wartości i społeczne aspiracje edukacyjne.

Opracowały

Hanna GULCZYŃSKA

Mirosława JASTRZĄB-MROZICKA

A N E K S

PODZIAŁ NA REGIONY W BADANIACH CBOS

5. Region wschodni:

1. Region północny:

09 woj. elbląskie
10 woj. gdańskie
17 woj. koszalińskie
26 woj. olsztyńskie
39 woj. słupskie
41 woj. szczecińskie

02 woj. bielsko-podlaskie
03 woj. białostockie
06 woj. chełmskie
22 woj. lubelskie
23 woj. łomżyńskie
28 woj. ostrołęckie
36 woj. siedleckie
40 woj. suwalskie
48 woj. zamojskie

2. Region zachodni:

11 woj. gorzowskie
12 woj. jeleniogórskie
20 woj. legnickie
45 woj. wałbrzyskie
47 woj. wrocławskie
49 woj. zielonogórskie

6. Region południowo-wschodni:

15 woj. kieleckie
18 woj. krakowskie
19 woj. krośnieńskie
25 woj. nowosądeckie
33 woj. przemyskie
35 woj. rzeszowskie
42 woj. tarnobrzeskie
43 woj. tarnowskie

3. Region środkowozachodni:

05 woj. bydgoskie
13 woj. kaliskie
16 woj. konińskie
21 woj. leszczyńskie
29 woj. pільskie
32 woj. poznańskie
44 woj. toruńskie
46 woj. włocławskie

7. Region południowo-zachodni:

04 woj. bielskie
08 woj. częstochowskie
14 woj. katowickie
27 woj. opolskie

4. Region środkowy:

01 woj. warszawskie
07 woj. ciechanowskie
24 woj. łódzkie
30 woj. piotrkowskie
31 woj. plockie
34 woj. radomskie
37 woj. sieradzkie
38 woj. skierniewickie

Tabela 1. Które z przedstawionych celów życiowych są dla Pana(i) ważne? Proszę wskazać nie więcej niż trzy cele:
 1 - szczęście rodzinne; 2 - niezależność, samodzielność; 3 - ciekawa praca; 4 - zamożność, duże pieniądze;
 5 - wygodne życie; 6 - uznanie otoczenia; 7 - działanie dla innych, bycie użytecznym; 8 - własny rozwój,
 samodoskonalenie; 9 - poznawanie świata, podróże; 10 - wykształcenie; 11 - udział we władzy

(%)

	1	2	3	4	5	6	7	8
Ogółem	90	38	36	24	23	21	16	14
Płeć								
Mężczyźni	88	39	38	25	22	23	14	18
Kobiety	91	38	34	24	24	20	19	10
Wiek								
do 24 lat	82	41	45	29	17	15	5	22
25-34	94	37	44	21	24	20	20	15
35-44	91	42	49	22	23	18	12	14
45-54	92	38	29	25	18	27	22	13
55-64	90	37	22	26	31	27	19	10
65 lat i więcej	87	33	20	26	26	22	17	12
Miejsce zamieszkania								
Wieś	89	36	36	30	25	25	15	12
Miasto do 20 tys.	87	36	34	25	30	23	16	14
od 21 do 100 tys.	94	39	37	22	23	24	16	13
101-500 tys.	89	45	37	22	19	9	17	14
501 tys. i więcej mieszk.	91	38	36	16	18	21	20	20
Region								
Północny	88	37	39	19	33	19	18	10
Zachodni	90	36	38	27	28	16	16	16
Środkowozachodni	90	44	40	19	22	21	16	15
Środkowy	91	33	35	23	20	21	17	18
Wschodni	92	40	35	32	22	21	12	13
Południowo-wschodni	90	45	34	28	28	21	18	11
Południowo-zachodni	89	35	33	24	14	28	17	13
Wykształcenie								
Podstawowe	88	33	30	30	28	23	13	11
Zasadnicze zawodowe	91	40	43	24	26	25	15	10
Średnie	90	42	37	21	18	18	20	18
Wyższe	94	46	38	8	9	17	21	24
Grupa społ.-zaw. pracujący								
Kadra kier., inteligencja	97	43	39	14	11	12	18	23
Prac. umysł. niż. szczebla	93	48	43	14	16	21	18	16
Pracownicy fiz. - umysł.	85	38	39	15	19	29	22	17
Robotnicy wykwalifikowani	95	37	45	27	24	25	11	10
Robotnicy niewykwalifik.	91	34	50	27	21	25	20	8
Rolnicy	88	29	33	41	32	22	13	15
Prywatni przedsiębiorcy	87	36	38	28	21	20	13	35
Bierni zawodowo								
Renciści i emeryci	89	39	20	24	30	21	19	11
Uczniowie i studenci	64	30	35	18	24	10	6	38
Bezrobotni	91	40	59	25	20	13	18	8
Gospodynie domowe i inni	91	42	39	28	18	30	13	8
Dochody na jedną osobę								
Poniżej 500 tys. zł	85	43	39	34	34	26	12	9
500 tys. - 999 tys.	91	35	41	32	23	21	13	13
1000 tys. - 1499 tys.	89	37	37	20	24	26	18	12
1500 tys. - 1999 tys.	91	38	37	25	25	17	17	10
2000 tys. i powyżej	93	44	31	18	20	19	19	18
Ocena własnych war. mater.								
Złe	89	35	36	27	25	24	17	10
Średnie	90	40	36	24	23	19	15	17
Dobre	92	44	36	13	18	21	18	16
Zainteresowanie polityką								
Duże	89	44	29	14	23	21	22	22
Średnie	91	38	40	22	21	22	18	14
Małe lub żadne	89	37	33	30	26	21	13	11
Udział w prakt. religijnych								
Kilka razy w tygodniu	96	29	26	32	16	25	25	12
Raz w tygodniu	92	37	36	24	25	22	17	13
Kilka razy w roku	86	43	39	26	21	21	15	12
W ogóle nie uczestniczy	85	41	35	18	21	18	12	21
Poglądy polityczne								
Lewica	92	39	38	22	26	18	19	12
Centrum	90	38	41	21	23	22	18	15
Prawica	90	46	32	20	17	21	16	20
Trudno powiedzieć	88	31	31	34	26	24	12	8

Tabela 1 (cd.)

(%)

	9	10	11	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	13	11	1	2	1226
Płeć					
Mężczyźni	11	10	1	3	609
Kobiety	15	13	1	2	617
Wiek					
do 24 lat	17	25	1	1	127
25-34	11	8	1	1	217
35-44	12	10	1	2	312
45-54	14	9	1	1	223
55-64	12	9	2	3	180
65 lat i więcej	12	13	1	8	167
Miejsce zamieszkania					
Wieś	9	12	2	3	477
Miasto do 20 tys.	12	8	0	3	129
od 21 do 100 tys.	14	12	1	1	236
101-500 tys.	13	12	1	3	183
501 tys. i więcej mieszk.	21	10	0	2	200
Region					
Północny	16	12	1	2	158
Zachodni	11	11	2	1	116
Środkowozachodni	10	13	2	2	178
Środkowy	16	8	0	2	222
Wschodni	9	14	0	3	144
Południowo-wschodni	7	13	2	2	192
Południowo-zachodni	19	10	1	4	217
Wykształcenie					
Podstawowe	10	11	2	5	449
Zasadnicze zawodowe	10	8	1	1	321
Średnie	16	13	1	1	361
Wyższe	20	20	0	2	96
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	22	18	0	0	83
Prac.umysł.niż.szczebla	14	15	0	0	106
Pracownicy fiz.- umysł.	15	13	3	2	70
Robotnicy wykwalifikowani	7	7	1	1	146
Robotnicy niewykwalifik.	8	6	4	0	77
Rolnicy	11	11	1	3	94
Prywatni przedsiębiorcy	16	3	3	0	53
Bierni zawodowo					
Renciści i emeryci	13	10	1	5	363
Uczniowie i studenci	22	49	0	4	42
Bezrobotni	8	10	1	2	96
Gospodynie domowe i inni	16	7	0	4	94
Dochody na jedną osobę					
Poniżej 500 tys.zł	7	3	1	3	52
500 tys. - 999 tys.	9	11	1	2	257
1000 tys. - 1499 tys.	10	13	2	2	333
1500 tys. - 1999 tys.	14	11	2	4	228
2000 tys. i powyżej	17	12	0	1	324
Ocena własnych war. mater.					
Złe	11	11	1	3	509
Średnie	13	12	1	2	578
Dobre	17	12	1	1	137
Zainteresowanie polityką					
Duże	16	15	1	1	148
Średnie	14	11	1	1	587
Małe lub żadne	11	11	1	4	491
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	11	9	2	3	73
Raz w tygodniu	14	12	1	2	705
Kilka razy w roku	12	13	0	2	316
W ogóle nie uczestniczy	12	7	1	6	132
Poglądy polityczne					
Lewica	14	12	1	1	299
Centrum	14	10	1	1	381
Prawica	15	15	1	1	270
Trudno powiedzieć	9	10	1	6	276

Tabela 2. Jak Pan(i) sądzi, dlaczego przede wszystkim ludzie dążą do zdobycia wykształcenia? Czy liczą przede wszystkim na: 1 - wysokie zarobki; 2 - interesujący zawód; 3 - niezależność, samodzielność; 4 - łatwiejsze życie; 5 - rozwój intelektualny, samodoskonalenie; 6 - uznanie, szacunek ze strony innych ludzi; 7 - możliwość pracy na swoim; 8 - uniknięcie bezrobocia; 9 - lekką pracę; 10 - możliwość pracy za granicą; 11 - udział we władzy

(%)

	1	2	3	4	5	6	7	8
Ogółem	58	46	36	35	23	22	20	19
Płeć								
Mężczyźni	57	47	36	35	22	22	20	19
Kobiety	60	44	36	36	23	21	20	19
Wiek								
do 24 lat	69	43	34	36	21	21	19	24
25-34	56	52	36	33	31	20	20	15
35-44	59	48	38	34	27	20	18	18
45-54	52	47	43	34	21	26	26	19
55-64	60	35	31	37	13	22	18	23
65 lat i więcej	60	42	32	40	17	23	17	18
Miejsce zamieszkania								
Wieś	63	42	32	38	17	19	21	22
Miasto do 20 tys.	57	44	38	33	22	22	21	20
od 21 do 100 tys.	59	49	37	37	26	26	19	17
101-500 tys.	54	50	40	34	25	18	20	17
501 tys. i więcej mieszk.	53	47	41	32	31	27	18	15
Region								
Północny	55	56	38	35	21	19	20	17
Zachodni	63	46	29	36	20	21	19	20
Środkowozachodni	49	53	37	28	29	30	20	14
Środkowy	59	48	39	30	25	22	18	17
Wschodni	68	33	34	45	17	23	18	24
Południowo-wschodni	64	36	36	44	15	19	22	15
Południowo-zachodni	54	46	37	33	27	19	20	25
Wykształcenie								
Podstawowe	63	41	28	37	13	19	21	21
Zasadnicze zawodowe	64	46	33	39	17	20	22	18
Średnie	56	48	44	35	31	24	19	17
Wyższe	27	57	55	18	54	32	14	20
Grupa społ.-zaw. pracujący								
Kadra kier., inteligencja	37	52	51	23	54	27	20	21
Prac.umysł.niż.szczebla	51	54	53	37	36	24	19	12
Pracownicy fiz.- umysł.	64	40	43	26	28	32	21	12
Robotnicy wykwalifikowani	58	52	32	36	20	16	26	20
Robotnicy niewykwalifik.	60	50	38	26	14	24	21	24
Rolnicy	71	43	37	39	9	19	20	20
Prywatni przedsiębiorcy	45	43	36	40	35	18	20	14
Bierni zawodowo								
Renciści i emeryci	59	41	33	39	16	23	19	16
Uczniowie i studenci	66	36	37	36	34	33	15	16
Bezrobotni	62	47	29	33	23	17	14	28
Gospodynie domowe i inni	68	43	24	42	14	18	17	25
Dochody na jedną osobę								
Poniżej 500 tys. zł	72	25	24	51	7	21	29	26
500 tys. - 999 tys.	64	46	31	36	14	18	22	21
1000 tys. - 1499 tys.	59	48	35	32	22	22	20	20
1500 tys. - 1999 tys.	61	44	35	34	21	24	20	19
2000 tys. i powyżej	48	47	42	39	32	24	18	15
Ocena własnych war. mater.								
Złe	63	44	34	38	18	21	19	20
Średnie	57	46	37	34	24	22	21	18
Dobre	50	50	41	32	35	26	15	17
Zainteresowanie polityką								
Duże	45	48	43	34	34	27	21	20
Średnie	57	47	37	32	26	24	22	19
Małe lub żadne	64	43	33	40	15	17	17	18
Udział w prakt. religijnych								
Kilka razy w tygodniu	61	53	22	46	22	18	16	22
Raz w tygodniu	60	45	35	35	19	23	20	21
Kilka razy w roku	57	43	40	36	26	20	20	18
W ogóle nie uczestniczy	50	50	38	28	30	21	20	11
Poglądy polityczne								
Lewica	62	46	38	34	25	23	18	18
Centrum	56	48	39	35	20	21	21	20
Prawica	52	48	38	30	33	27	21	17
Trudno powiedzieć	64	39	29	42	13	16	20	20

Tabela 2 (cd.)

(%)

	9	10	11	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	18	9	5	1	1226
Płeć					
Mężczyźni	19	10	5	1	609
Kobiety	17	8	5	2	617
Wiek					
do 24 lat	17	9	5	0	127
25-34	16	8	1	2	217
35-44	15	11	6	0	312
45-54	18	5	4	1	223
55-64	23	13	8	3	180
65 lat i więcej	21	7	8	2	167
Miejsce zamieszkania					
Wieś	25	7	6	1	477
Miasto do 20 tys.	14	9	6	3	129
od 21 do 100 tys.	13	10	4	0	236
101-500 tys.	16	7	4	2	183
501 tys. i więcej mieszk.	11	13	4	1	200
Region					
Północny	18	7	4	1	158
Zachodni	21	10	5	2	116
Środkowozachodni	16	11	4	2	178
Środkowy	15	12	4	0	222
Wschodni	22	5	6	0	144
Południowo-wschodni	27	7	7	1	192
Południowo-zachodni	11	10	6	2	217
Wykształcenie					
Podstawowe	25	10	10	2	449
Zasadnicze zawodowe	19	10	4	1	321
Średnie	12	7	2	0	361
Wyższe	5	7	1	1	96
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	5	2	1	0	83
Prac.umysł.niż.szczebla	5	5	1	0	106
Pracownicy fiz.- umysł.	14	7	8	0	70
Robotnicy wykwalifikowani	20	8	5	1	146
Robotnicy niewykwalifik.	18	15	7	0	77
Rolnicy	27	8	8	0	94
Prywatni przedsiębiorcy	20	12	0	0	53
Bierni zawodowo					
Renciści i emeryci	22	11	7	3	363
Uczniowie i studenci	15	4	8	0	42
Bezrobotni	20	11	5	2	96
Gospodynie domowe i inni	18	11	1	3	94
Dochody na jedną osobę					
Poniżej 500 tys.zł	20	8	6	1	52
500 tys. - 999 tys.	29	9	4	0	257
1000 tys. - 1499 tys.	18	8	7	2	333
1500 tys. - 1999 tys.	15	10	7	2	228
2000 tys. i powyżej	12	10	3	0	324
Ocena własnych war. mater.					
Złe	21	9	6	1	509
Średnie	18	8	5	2	578
Dobre	11	11	4	0	137
Zainteresowanie polityką					
Duże	13	7	4	1	148
Średnie	16	8	5	0	587
Małe lub żadne	22	11	6	3	491
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	15	10	6	1	73
Raz w tygodniu	19	7	5	2	705
Kilka razy w roku	17	10	5	0	316
W ogóle nie uczestniczy	18	15	3	1	132
Poglądy polityczne					
Lewica	19	7	5	0	299
Centrum	18	11	5	1	381
Prawica	14	8	4	0	270
Trudno powiedzieć	22	9	7	4	276

Tabela 3. Jak Pan(i) sądzi, czy wysokość zarobków powinna być uzależniona od wysokości wykształcenia czy też nie?

(%)

	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	71	26	3	1225
Płeć				
Mężczyźni	68	29	3	609
Kobiety	74	23	2	616
Wiek				
do 24 lat	73	25	2	127
25-34	63	34	3	217
35-44	67	30	2	312
45-54	73	23	4	223
55-64	75	25	1	180
65 lat i więcej	80	15	5	166
Miejsce zamieszkania				
Wieś	72	25	3	477
Miasto do 20 tys.	76	19	5	129
od 21 do 100 tys.	71	26	3	236
101-500 tys.	70	29	1	183
501 tys. i więcej mieszk.	67	32	2	200
Region				
Północny	78	20	2	158
Zachodni	69	29	2	116
Środkowo-zachodni	71	26	3	177
Środkowy	68	29	3	222
Wschodni	71	26	3	144
Południowo-wschodni	70	26	4	192
Południowo-zachodni	71	26	3	217
Wykształcenie				
Podstawowe	71	25	3	448
Zasadnicze zawodowe	64	33	3	321
Średnie	75	23	2	361
Wyższe	79	21	1	96
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	80	20	0	83
Prac.umysł.niż.szczebła	78	19	3	106
Pracownicy fiz.- umysł.	72	21	7	70
Robotnicy wykwalifikowani	63	35	3	146
Robotnicy niewykwalifik.	67	32	1	77
Rolnicy	72	24	4	94
Prywatni przedsiębiorcy	57	43	0	53
Bierni zawodowo				
Renciści i emeryci	74	23	3	362
Uczniowie i studenci	68	31	1	42
Bezrobotni	65	29	6	96
Gospodynie domowe i inni	74	25	1	94
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 500 tys.zł	65	32	3	52
500 tys. - 999 tys.	72	26	3	257
1000 tys. - 1499 tys.	72	25	3	333
1500 tys. - 1999 tys.	68	30	3	228
2000 tys. i powyżej	73	25	2	323
Ocena własnych war. mater.				
Złe	70	27	3	509
Średnie	71	26	3	578
Dobre	75	24	1	137
Zainteresowanie polityką				
Duże	74	24	2	147
Średnie	71	26	2	587
Małe lub żadne	70	27	3	491
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	79	16	5	73
Raz w tygodniu	71	27	2	704
Kilka razy w roku	72	26	3	316
W ogóle nie uczestniczy	65	31	4	131
Poglądy polityczne				
Lewica	77	22	2	299
Centrum	71	27	2	380
Prawica	72	26	2	270
Trudno powiedzieć	65	30	6	276

Tabela 4. Ile co najmniej powinni zarabiać ludzie z wykształceniem podstawowym?
(%)

	do 3 mln	od 3 mln do 6 mln	od 6 mln do 9 mln	9 mln i więcej	Liczba osób
Ogółem	57	38	3	2	1177
Płeć					
Mężczyźni	56	40	3	1	584
Kobiety	58	37	2	3	594
Wiek					
do 24 lat	73	24	1	3	122
25-34	62	34	1	3	208
35-44	55	38	4	2	298
45-54	56	38	4	2	211
55-64	50	46	1	2	176
65 lat i więcej	51	45	2	2	162
Miejsce zamieszkania					
Wieś	57	40	2	1	459
Miasto do 20 tys.	58	36	3	3	127
od 21 do 100 tys.	64	31	3	2	220
101-500 tys.	60	32	4	3	170
501 tys. i więcej mieszk.	45	50	1	4	200
Region					
Północny	61	33	3	2	158
Zachodni	50	46	1	2	83
Środkowo-zachodni	54	41	3	3	178
Środkowy	58	39	1	3	222
Wschodni	62	32	2	3	142
Południowo-wschodni	58	39	2	1	192
Południowo-zachodni	53	40	5	2	203
Wykształcenie					
Podstawowe	54	42	2	2	431
Zasadnicze zawodowe	55	41	2	2	301
Średnie	64	32	2	3	352
Wyższe	50	39	7	4	93
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	57	32	10	0	80
Prac. umysł. niż. szczebla	68	24	2	6	103
Pracownicy fiz.- umysł.	55	35	9	1	68
Robotnicy wykwalifikowani	49	50	0	2	134
Robotnicy niewykwalifik.	58	33	1	8	77
Rolnicy	59	36	4	2	90
Prywatni przedsiębiorcy	51	43	2	5	53
Bierni zawodowo					
Renciści i emeryci	53	45	2	1	346
Uczniowie i studenci	70	27	3	0	41
Bezrobotni	73	24	0	2	92
Gospodynie domowe i inni	51	47	0	2	90
Dochody na jedną osobę					
Poniżej 500 tys. zł	57	38	5	0	50
500 tys. - 999 tys.	57	38	1	4	247
1000 tys. - 1499 tys.	63	34	3	1	311
1500 tys. - 1999 tys.	54	38	3	4	222
2000 tys. i powyżej	50	45	2	2	316
Ocena własnych war. mater.					
Złe	58	37	2	3	479
Średnie	56	41	2	2	565
Dobre	59	34	5	2	131
Zainteresowanie polityką					
Duże	59	33	7	0	138
Średnie	53	43	2	2	566
Małe lub żadne	61	34	2	3	473
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	50	50	0	0	70
Raz w tygodniu	58	38	2	3	682
Kilka razy w roku	57	36	6	1	307
W ogóle nie uczestniczy	52	41	1	6	118
Poglądy polityczne					
Lewica	53	42	2	2	294
Centrum	57	39	2	1	364
Prawica	55	40	3	2	253
Trudno powiedzieć	64	29	3	4	266

Tabela 5. Ile co najmniej powinni zarabiać ludzie z wykształceniem wyższym?
(%)

	do 3 mln	od 3 mln do 6 mln	od 6 mln do 9 mln	9 mln i więcej	Liczba osób
Ogółem	5	54	24	17	1177
Płeć					
Mężczyźni	6	57	23	15	584
Kobiety	4	51	26	18	594
Wiek					
do 24 lat	11	53	21	15	122
25-34	1	55	24	19	208
35-44	4	54	27	15	298
45-54	3	52	28	17	211
55-64	5	50	27	18	176
65 lat i więcej	8	59	16	17	162
Miejsce zamieszkania					
Wieś	9	57	23	11	459
Miasto do 20 tys.	2	58	23	16	127
od 21 do 100 tys.	2	55	24	19	220
101-500 tys.	3	57	20	20	170
501 tys. i więcej mieszk.	2	38	34	27	200
Region					
Północny	4	52	25	20	158
Zachodni	5	57	22	16	83
Środkowo-zachodni	4	56	28	12	178
Środkowy	4	55	19	21	222
Wschodni	8	56	18	18	142
Południowo-wschodni	8	49	28	15	192
Południowo-zachodni	3	54	28	16	203
Wykształcenie					
Podstawowe	9	55	22	13	431
Zasadnicze zawodowe	2	62	25	11	301
Średnie	3	49	25	23	352
Wyższe	1	44	29	26	93
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	5	40	34	21	80
Prac. umysł. niż. szczebla	2	46	22	30	103
Pracownicy fiz.- umysł.	2	57	26	16	68
Robotnicy wykwalifikowani	0	67	20	14	134
Robotnicy niewykwalifik.	5	66	14	15	77
Rolnicy	10	55	25	11	90
Prywatni przedsiębiorcy	0	46	35	19	53
Bierni zawodowo					
Renciści i emeryci	7	55	23	16	346
Uczniowie i studenci	10	38	35	17	41
Bezrobotni	10	61	21	8	92
Gospodynie domowe i inni	0	44	37	18	90
Dochody na jedną osobę					
Poniżej 500 tys. zł	4	65	22	10	50
500 tys. - 999 tys.	8	52	24	16	247
1000 tys. - 1499 tys.	5	62	21	12	311
1500 tys. - 1999 tys.	6	50	29	15	222
2000 tys. i powyżej	1	48	26	24	316
Ocena własnych war. mater.					
Złe	5	57	21	17	479
Średnie	6	53	26	16	565
Dobre	0	47	32	21	131
Zainteresowanie polityką					
Duże	3	52	22	23	138
Średnie	4	53	26	17	566
Małe lub żadne	6	55	24	14	473
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	5	47	35	14	70
Raz w tygodniu	4	56	24	16	682
Kilka razy w roku	6	50	22	21	307
W ogóle nie uczestniczy	5	55	29	11	118
Poglądy polityczne					
Lewica	3	50	30	17	294
Centrum	6	59	22	13	364
Prawica	3	47	25	25	253
Trudno powiedzieć	7	59	21	14	266